מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ומדלא כתב הכי ש"מ חד הוא אמר מר יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס וקימה לית בה חסרון כיס מי לא עסקינן דקא נקיב מרגניתא אדהכי והכי קאים מקמיה ובטיל ממלאכתו אלא אקיש קימה להידור מה הידור שאין בו [א]ביטול אף קימה שאין בה ביטול ואקיש נמי הידור לקימה מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס מכאן אמרו [ב][א]אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם ולא [ג]והתנן [ב]כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם ואומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום א"ר יוחנן מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים אמר רבי יוסי בר אבין [ד]בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים ודלמא שאני התם דא"כ (א) אתה מכשילן לעתיד לבא אמר מר יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ולא והא ר' חייא הוה יתיב בי מסחותא וחליף ואזיל רבי שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא אמר ליה לאבוה שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפני ותו בר קפרא ואמרי לה ר' [ה]שמואל בר ר' יוסי הוה יתיב בי מסחותא על ואזיל ר' שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא א"ל לאבוה שני שלישי שליש שניתי לו בתורת כהנים ולא עמד מפני ואמר לו שמא בהן יושב ומהרהר טעמא דבהן יושב ומהרהר הא לאו הכי לא לא קשיא [ג]הא בבתי גואי הא בבתי בראי ה"נ מסתברא [ו]דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן [ד]בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא דילמא לאונסיה שאני: יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו [ז]אטו ברשיעי עסקינן אלא [ה]יכול יעצים עיניו מקמי דלימטיה זמן חיובא דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה דקאים מקמיה ת"ל תקום ויראת תנא [ו]איזוהי קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו המובהק [ז]מלא עיניו אביי מכי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי הוה קאים אביי הוה רכיב חמרא וקא מסגי אגודא דנהר סגיא יתיב רב משרשיא ורבנן באידך גיסא ולא קמו מקמיה אמר להו ולאו רב מובהק אנא אמרו ליה [ח]לאו אדעתין: ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת: אמר אביי נקטינן [ח]דאי מקיף חיי אביי מקיף רבי זירא מקיף רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא אמר כמה חציף הא גברא א"ל דלמא ממתא מחסיא ניהו דגיסי בה רבנן: איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: [ט]אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני רבא מיקם לא [י]קאי [ט]הידור עבד להו אביי יהיב ידא לסבי רבא משדר שלוחיה רב נחמן משדר גוזאי אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא א"ר אייבו אמר ר' ינאי אין

יכול יהדרנו בממון. כדכתיב (ויקרא יט) לא תהדר פני גדול דמשמע בממון וכגון ודל לא תהדר בריבו (שמות כג): מי לא עסקינן. כלומר מי לא משמע נמי אפילו נוקב מרגניתא שאומנות יקרה היא ומצריך ליה למיקם ואע"ג דבטל ממלאכתו ואיכא חסרון כיס: מה הידור שאין בו ביטול מלאכה. דאין לשון הידור אלא נשיאות פנים או בממון או בכיבוד דברים ואין במשמעו ביטול מלאכה: מה קימה שאין בה חסרון כיס. דהא אוקימנא דבשאין בה ביטול מלאכה עסקינן ותו לא שייך בה חסרון כיס: אף הידור שאין בו חסרון כיס. ועל כרחיך לא נכתב הידור אלא לדרוש כדאמרן למעוטי עמידה מרחוק ולמעוטי בית המרחץ כדאמרן: עומדין מפניהם. במביאי בכורים קאי כשעוברים בתוך ירושלים: נמצאת מכשילן. שלא יביאו עוד שיאמרו נבזים אנו בעיניהם ולאו משום חיבוב מצוה הוה ואילו בני אדם הניכרים חשובים בעיר ועסוקים במצות לא הוה למיקם מקמייהו: מסחותא. מרחץ כדמתרגמי' (בראשית מג) וירחץ ואסחי: שני חומשים. שני חמישיות של ספר שניתי לו מדרש אגדותיו: שני שלישי שליש. שני חלקים של שליש הספר: תורת כהנים. ספר ויקרא שניתי לו ברייתא של מדרש הספר: כהן היה מהרהר. וטרוד היה ולא הבין בעבדך לפניו: בתי גואי. מקום שבני אדם עומדים ערומים והא דר' שמעון ברבי בבתי בראי מקום שעומדים לבושים דהתם מקום הידור הוא: ה"נ מסתברא. דר' שמעון ברבי בבתי בראי מדקאמר ליה בהן יושב ומהרהר: לאונסיה שאני. פעמים שהוא טרוד ומעיין [ס] בשמועתיה לפני כניסתו למרחץ וע"כ היא שגורה בפיו ולבו ומעיין בה בבית המרחץ: ברשיעי עסקינן. בתמיה למה לי קרא אם ראה ועצם עיניו הרי עבר על תקום והדרת: זמן חיובה. בארבע אמותיו כדלקמן (עמוד ב [ט]): ת"ל ויראת. יש לך ליראה מן היוצר היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותו: שיש בה הידור. כבוד ונשיאות פנים שדבר הניכר הוא שבשבילו עמד: באידך גיסא. הנהר מפסיק ביניהם: ולאו רב מובהק אנא. ואף על פי שאתם רחוקים יותר מד' אמות איבעי לכו למיקם: לאו אדעתין. לא נזכרנו לעמוד שהיינו טרודים: ואי מקיף. מסבב דרך אחרת שלא [מ] לעבור לפני הצבור: חיי. מאריך ימים: דגיסי בהו ברבנן. תמיד רגילים אצלם ולבם גם בחכמים כאילו הם מהם: גיסי. בלע"ז פריבי"ץ: הרפתקי. [נ] מקראות וצרות וראו נסים הרבה ומופתים: עדו עליהן. עברו עליהם: אביי יהיב ידא לסבי. פושט ידו לזקנים כל כמה שעוברים אצלו ונשענין עליו: רבא. היה שולח שלוחיו לפשוט להן יד אבל הוא עצמו לא: רב נחמן משדר גוזאי. סריסים שהיו תמיד לפניו לפי שהיה שר חתן הנשיא ואב ב"ד היו רגילין לעמוד לפניו משרתים להכות ולכוף מאן דלא ציית דינא וכשהיו זקנים עוברים לפניו היה שולח הנך סריסים להחזיק בידם אבל הוא עצמו לא שלא לזלזל בתורתו דאמר אי לאו תורה כמה נחמן איכא בשוקא הלכך אין חשיבותי בשביל עצמי אלא בשביל תורה. ואית דמפרשי אביי יהיב ידא לסבי מכבד עצמו בזקנים ופושט להם ידו שישען הוא עליהם רבא משדר שלוחיה שיבאו לקראתו לכבודו וכן רב נחמן וליתא דכל היכא דגרסי' יהיב ידא להשען עליו קאמר ולא להשען הוא על אחרים כדאמר בפרק קמא דיומא (דף ט:) ריש לקיש הוה סחי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יהיב ליה ידא שישען ר' שמעון בן לקיש עליו ויצא לשפת הנהר:

אין בעלי אומניות רשאין לעמוד כו'. תימה מה לשון רשאי שייך דמשמע דאיכא איסורא וי"ל דמיירי בעוסקין במלאכת אחרים [פ] והשתא שייך לשון רשאים [א] ומיהו י"ל רשאים כמו חייבין כי ההיא דתנן בערכין פרק המקדיש שדהו (דף כח:) כמה רוצה אדם ליתן בשור זה לעולה אע"פ שאינו רשאי פי' אע"פ שאינו חייב [ב] והשתא ניחא דמיירי שפיר בעוסקין במלאכת עצמן [ע]: שני חומשין. פי' בקונט' לשון חומש הספר וי"מ חמשה חומשין יש בו כמו בשל תורה אשרי האיש (תהלים א) כאיל תערוג על אפיקי מים (שם מב) אך טוב לישראל (שם עג) תפלה למשה (שם צ) יאמרו גאולי (שם קז) [פ] לכל אחד מן הספרים אלו מסיים באמן לבד מן האחרון שהוא סוף תהלים: [שמא בהן יושב ומהרהר כו'. לא היה צריך לומר בהן דה"ה בשאר ד"ת אלא הא דקאמר הכי סוד [צ] ה' ליראיו [ק] כדאיתא [ר] בב"ר [ג] דאמר ר' חייא יבא עלי אם לא הייתי מסתכל בספר תהלים כו'. ת"י:]

מסורת הש"ס

א) [בכת"י נוסף: מלאכה, וכן בסמוך. וכ"ה ברש"י ועו"ר], ב) [חולין נד:], ג) בכורים פ"ג מ"ג חולין נד:, ד) חולין נד: פסחים סח: מנחות עב. ע"ש, ה) [צ"ל ישמעאל. יעב"ץ. (ועיין ביפה עינים)], ו) ע"ז מד: זבחים קב: שבת קנ. (ודף י) ודף מ: ברכות כד:, ז) [יומא ו. וש"נ], ח) [ברכות כו. וש"נ], ט) [ברי"ף: אמר אביי הלכה וכו'], י) [בכת"י ודפו"ר ורי"ף: קאים], כ) [צ"ל בשמועתו. (יעב"ץ)], ל) [וגם בהמשך העמוד שלפנינו (רש"ש, ע"ש)], מ) [ברש"י שברי"ף: שלא להטריח את הציבור ואינו עובר לפני הציבור], נ) [צ"ל מאורעות. (יעב"ץ)], ס) [וכן פרש"י בחולין נד: ע"ש], ע) [וע"ע תוס' חולין נד: ד"ה אין ותוס' ערכין כח: ד"ה אומדין ותוס' תענית יג: ד"ה אין], פ) [בתוס' הרא"ש: וכלן], צ) [תהלים כה. ועיין סוטה ד ע"ב], ק) [בתוס' הרא"ש נוסף: היה], ר) [פרשה לג],

◆

תום' ר"י הזקן

ובטיל ממלאכתו. ויש שוה פרוטה באותה קימה. מה הידור. שיכול להדרו אפילו כשעושה מלאכתו. אף קימה. שאם עושה מלאכה אינו מצווה לקום. ומה קימה [שאין בה חסרון כיס]. שהרי אינו נותן לו ממונו. אינן רשאין. פיר"ש באלו טרפות [חולין נד, ב ד"ה אין] כשעסוקים במלאכת אחרים. ע"כ. ולישנא דעסוקים במלאכתן לא משמע מלאכת אחרים אלא משמע מלאכת עצמן, ופשטיה דעובדא דר' חנינא פתוראה דאלו טרפות נמי משמע שהיה עוסק במלאכת עצמו דקא קרי ליה פתורא כלומר שהיה שולחני, אע"פ שנדחק שם ר"ש לפרש שהיה משתכר בשביל אחרים למחצה. ופי' אינן רשאין, כלומר מצד החיוב והוא כמו אינן חייבין, דלפר"ש קשה אפילו הם במלאכת אחרים אמאי אינן רשאין ישלמו לבעל הבית שכר בטולם. אלא ודאי אינן רשאין מצד החיוב קאמר, שהתורה לא צוותה שיקומו מפני ת"ח בשעה שעסוקים במלאכה הילכך אינן רשאין לעשות כן מפני מצות הידור והוא כמו אינן חייבין. וכן תבין דעת הר"ם בת"ת פ"ו [ה"ב] שכתב ואין בעלי אומניות חייבים לעמוד מפני ת"ח בשעה שעסוקים במלאכתן. חומשים. שספר תהלים נחלק לחמשה ספרים. בתי גוואי. שעומדים שם ערומים שאין שם הידור. רבו שאינו מובהק הוא אם הוא גדול הימנו אעפ"כ שלא למדו כלל או אם הוא פחות הימנו ולימדו קצת, כמו שביארתי בסוף אלו מציאות. ורבו מובהק לא מקרי אלא כשלמד רוב חכמתו ממנו. הוה קאי. דרכוב כמהלך דמי ונתחייב לעמוד כמלא עיניו דרבו מובהק היה. לאו אדעתין. כלומר לא ראינוך. נקטינן. קבלה היא בידינו שאם מקיף עליו את הדרך והולך בדרך אחר כדי שלא יטריחם מאריך ימים. דגייסי. דעתם קרובה אצל החכמים והורגלו בכך ואינם מקפידים כשהולכים לפניהם בגילוי הראש. הלכה כאיסי. ומסתברא דאיסי לא פליג אדר' יוסי ותרווייהו פליגי את"ק דבעי זקנה. הלכך אפילו יניק וחכים, וכן דעת הר"ם [פ"ו ה"א]. הרפתקי. סבות ועניינים. עדו. עברו. כמו ולא עדה עליו שחל [איוב כח, ח].

עין משפט נר מצוה

שסב א מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל' ב סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעיף ה:

שסג ב מיי' פ"ד מהל' בכורים הלכה יז:

שסד ג (מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' ג) טוש"ע י"ד סימן רמד סעיף ד בהגה"ה:

שסה ד מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ד סמג עשין יח טוש"ע א"ח סי' פה סעיף ב:

שסו ה ו מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הל' ב ו סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעי' ב ג:

שסז ז מיי' שם פ"ה הלכה ז סמג שם טוש"ע שם סעיף ט:

שסח ח מיי' שם פ"ו הלכה ג טוש"ע שם סעיף ו:

שסט ט י מיי' שם פ"ו הלכה ט טוש"ע שם סעיף ז:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' דא"כ נמצאת אתה כו':

◆

לעזי רש"י

פריבי"ץ. מכיר קרוב.

◆

מוסף רש"י

אין בעלי אומניות. העוסקים במלאכת אחרים (חולין נד:). **מפניהם עומדים.** לכבדן כדי שיהו רגילים לבא (שם). **חביבה מצוה בשעתה.** צריכים אנו לחבבה (שם). **מכשילן לעתיד לבא.** שאם לא יראום להם פנים צהובים ודרך כבוד, לא ירגילום לבא מפני הטורח (שם). **מסותא.** מרחץ כמו מסחותה וירחץ מתרגמינן ואסחי (סנהדרין סב:). **הא בבתי גואי הא בבתי בראי.** מרחאות שלהן ג' חדרים היו לו פנימי להזיע ולהשתטף אמצעי שיורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו ויוצא לחיצון וגומר לבישתו ונח שם מיגיעת המרחץ (שבת י.). **בכל מקום מותר להרהר.** בדברי תורה (שבת מ:). **חוץ מבית המרחץ.** לפי שאדם עומד ערום (ע"ז מד:). **רבו המובהק.** שרוב חכמתו ממנו (ב"מ לג.). **לאו אדעתין.** לא נתתי לבי (ברכות כו.). **נקטינן.** מסורת אבותינו מנהג מרבותינו (עירובין ה.). **הרפתקי.** מקרות (ר"ה טז.). **הדור עבד להו.** לנוע מעט כאילו רוצה לעמוד (לעיל לב:).

◆

מוסף תוספות

א. ומינה ילפינן לעסוקין במלאכתן נמי שאינן חייבין שאם אלו היו חייבין גם אותן היו רשאין. תוס' רי"ד. ונראה דאפילו עסוק במלאכתו לא מחייב כדאמרינן מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס. תוס' חולין נד: ב. חוב מתרגמינן רשו. ריטב"א. כדמתרגמינן לא תהיה לו כנושה לא תהא ליה כרשיא. תוס' חולין נד: ג. כששאל רבי לרבי חייא למה לא עמד השיב לו יבא עלי. תוס' הרא"ש.